

САЙЛОВНИ КУЗАТУВЧИЛАР ЧЕКЛАНГАН МИССИЯСИ Ўзбекистон Республикаси – Парламент сайловлари, 21 декабр, 2014 йил

ДАСТЛАБКИ НАТИЖАЛАР ВА ХУЛОСАЛАР БАЁНИ

Тошкент шаҳри, 2014 йил 22 декабр – Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигининг таклифи ҳамда ўз мандатига асосланган ҳолда ЕХХТ/ДИИХБ Сайловни кузатувчилар чекланган миссиясини (СКЧМ) 2014 йил 21 декабр куни ўтказилажак Парламент сайловларини кузатиш учун сафарбар қилди.

Сайловлар ЕХХТ тартиб-қоидалари демократик сайловлар бўйича бошқа халқаро мажбуриятлар ва стандартлар ҳамда маҳаллий қонунчиликка риоя этилганлиги нуқтаи назаридан баҳоланди. Ушбу “Дастанлабки натижалар ва хулосалар баёни” сайлов жараёни якунланишидан олдин тақдим этилди. Сайловлар бўйича якуний баҳолаш қисман сайлов жараёнининг қолган қисмлари қандай амалга оширилганлиги, жумладан натижаларнинг тартибга келтирилиши ва эълон қилиниши ҳамда, шунингдек сайловнинг эртасига топширилиши мумкин бўлган эҳтимолий шикоятлар ва мурожаатларни ҳал қилинганлигига асосланган ҳолда тайёрланади. ЕХХТ/ДИИХБ ўз якуний ҳисоботини сайлов жараёни якунлангач тахминан саккиз ҳафтадан сўнг тақдим этади ва унда тадбиқ этилиши мумкин бўлган тавсиялар ҳам ўрин олган бўлади.

ЕХХТ/ДИИХБнинг СКЧМ бўйича стандарт услубиётига асосланган ҳолда миссияга узок муддатли кузатувчилар киритилди ва унда қисқа муддатли кузатувчилар иштирок этмадилар. ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ сайлов куни жараёнларининг системали кузатувини амалга оширмади, аммо муайян миқдордаги сайлов участкаларига ташриф буюрди.

ДАСТЛАБКИ ХУЛОСАЛАР

2014 йилги парламент сайловлари компетентлик асносида ўтказилди, аммо уларда ҳақиқий сайлов рақобати ва мунозаралари кузатилмади. Мусобақалашаётган тўртта партиянинг барчаси давлатни қўллаб-қувватловчи ва давлат томонидан қўллаб-қувватланувчи бўлиб, уларни бир-бирига рақобатчи эмас, балки бир-бирини тўлдирувчи дейиш мумкин. Қонунларга киритилган сўнгги ўзгартиришлар ҳамда сайловларни ташкил этишдаги катта бўлмаган такомиллаштиришлар ва барча сиёсий партиялар томонидан ёшроқ номзодларнинг таклиф этилиши парламентнинг ролини кучайтириш ва янада рақобатбардош сиёсий муҳитни яратиш томон қўйилган қадамлар сифатида талқин этилди. Аммо, айни чоғда уларда сайловлар халқаро мажбуриятлар ва стандартларга тўлиқ мос келиши учун жуда муҳим бўлган фундаментал эркинликлар билан боғлиқ бўлган асосий масалалар эътибордан четда қолдирилган. Сайлов кампанияси совуққонлик билан ўтказилди ва жиддий чекланишларга учраган оммавий ахборот воситалари сайлов масалалари бўйича ҳақиқий ва танқидий мунозаларни ташкил этмади. Овоз бериш ва натижалар ҳисоб жараёни самарали ва ошқора тарзда ўтказилди. Лекин бир неча шахслар

номидан овоз бериш ҳолатлари кўплаб учради ва мазкур ҳолатлар жавобгар шахслар томонидан эътиборсиз қолдирилди.

Сайловлар бўйича қонуний базага киритилган сўнгги ўзгартиришларда ЕХХТ/ДИИХБ томонидан олдин тақдим этилган тавсияларнинг баъзилари инобатга олинган ҳамда сайлов кампанияси фаолиятлари ва овоз бериш жараёнлари бўйича муфассалроқ тартиб-қоидалар киритилган. Аммо, олдинги асосий тавсияларнинг бир талайи, шу жумладан, сўз эркинлиги ва уюшиш эркинликларига тааллуқли бўлган тавсиялар тадбиқ этилмаган. Бундан ташқари, мустақил номзодларнинг сайловда қатнашиши таъқиқланиши, номзодлик бўйича яшаш жойи билан боғлиқ чегаралашлар ва ҳибсга олинган шахсларнинг овоз бериш ҳуқуқлари чекланиши кабилар ўзгаришсиз қолган.

Марказий сайлов комиссияси (МСК) сайловларга техник тайёргарлик жараёнини масъулиятли равишда ва белгиланган муддатларга риоя қилган ҳолда бошқарди. ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ томонидан ташриф буюрилган сайлов комиссияларида ўз вазифаларини бажариш учур керакли бўлган барча маълумотлар ва ресурсларни олганликларини маълум қилдилар ва сайлов қонунлари борасида яхши билимга эга эканликларини намойиш этдилар. МСК ўз ишидаги шаффофлик даражасини ошириш ва сайловлар бўйича оммани хабардор қилиш борасида фаол ишларни амалга оширди. Аммо, МСКнинг баъзи қарорлари кенг оммага эълон қилинмаган ва улар билан фақат талаб асосида танишиш мумкин. Сайлов маъмуриятида, айниқса унинг юқорида даражаларида аёлларнинг иштироки улуши кам.

Марказий сайлов реестри мавжуд бўлмай, овоз бериш ҳуқуқига эга бўлган сайловчилар ўзларининг доимий ёки вақтинчалик яшаш жойларидаги рўйхатларга киритилган. Сайловчилар рўйхатларининг сифатига сайловдаги манфаатдор тарафлар томонидан эътироз билдирилмади, аммо сайловчиларнинг умумий рўйхати мавжуд эмаслиги бир сайловчининг бир-неча ўринда рўйхатдан ўтиши эҳтимolini текшириш имконини бермайди. Хорижда яшаётган, овоз бериш ҳуқуқига эга бўлган сайловчиларнинг нечтаси мамлакатдаги сайловчилар рўйхатларига киритилгани ноаниқ.

Сайловда қатнашиш учун номзодлар сиёсий партиялар томонидан таклиф этилган бўлишлари лозим. МСК сайловда иштирок этаётган номзодлар томонидан тақдим этилган имзолар намуналарини текшириб чиқди ва уларда ҳеч қандай муаммо аниқланмаганлигини маълум қилди. Номзодлар ичида аёллар ва кам сонли миллатлар вакилларининг улуши қонун томонидан талаб этилган 30 фоиздан бир оз юқори бўлди.

Қонунга кўра номзодларнинг сайлов билан боғлиқ бўлган ҳаражатлар давлат томонидан қопланади. Сиёсий партияга давлат томонидан ажратиладиган маблағ мазкур партия руйхатга олган номзодлар сонига боғлиқ ва ушбу маблағ миқдори ўтган сайловдаги маблағ миқдорига нисбатан сезиларли даражада ошган. Номзодлар ва сиёсий партиялар ўз сайлов кампаниялари доирасидаги тадбирларни маҳалла кўмиталари ва сайлов комиссиялари ёрдамида ва улар билан келишган тарзда амалга оширдилар. Номзодлар ва

сиёсий партияларнинг сайлов кампаниялари доирасидаги тадбирлар яхши молияланди, ташкил этилди ва узулишларсиз амалга оширилди.

Нотўғри маълумотларни, жумладан депутатликка номзодлар тўғрисида шундай маълумотларни тарқатишни таъқиқлаш борасидаги қонуний талабларнинг мужмаллиги, уларнинг турлича талқин этиш мумкинлиги, конституцияда қафолатланган сўз эркинлиги таъминланишига тўсқинлик қилиши эҳтимоли мавжуд. Бу оммавий ахборот воситаларига сайлов масалалари бўйича кучли оммавий мунозараларни ўтказиш имконини бермади. МСК сиёсий партияларга бир хил миқдордаги бепул эфир вақти ва давлат нашларидаги нашр майдонларини тақдим этиш бўйича ўз қонуний мажбуриятини бажарди ва бунга шу жумладан, ижобий ҳисобланмиш, сиёсий партиялар ўртасидаги ҳафталик мунозараларнинг телевидение орқали намойиш этилиши ҳам киритилди. Аммо, ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ барча мониторинг остидаги оммавий ахборот воситаларида сайлов кампаниясининг муҳаррирлик ёндошуви асосидаги ёритилиши жиддий даражада етишмаслигини қайд этди.

Сайлов мунозараларини ҳал этиш тизими деярли синовдан ўтмаганлигича қолмоқда. Умуман олганда, муаммоларнинг расмий йўллардан кўра, норасмий тарзда ҳал этилиши афзал кўрилади. Бугунги кунга қадар на МСК, на ОСКлари ва на судларга сайлов кунидан олдин сайлов жараёни бўйича ҳеч қандай расмий шикоят келиб тушмаган.

МСК 300 дан ортиқ халқаро кузатувчиларни аккредитация қилди. Сиёсий партиялар эса сайлов куни 70 мингдан ортиқ вакиллари сафарбар қилдилар. Аммо, олдинги тавсияларга қарамасдан ҳамда ЕХХТ нинг 1990 йилда қабул қилинган Копенгаген Хужжати талабларига зид равишда қонунчиликда фуқаролик ташкилотлари томонидан кузатув олиб борилиши мумкинлиги назарда тутилмаган бўлиб, бу жараённинг шаффофлигини чеклайди.

Овоз бериш ва натижалар ҳисоб жараёни самарали ва ошкора тарзда ўтказилди. ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ кузатувчилари ташриф буюрган деярли барча сайлов участкаларида бир неча шахслар номидан овоз бериш ҳолатларини кўплаб учратдилар ва мазкур ҳолатлар жавобгар шахслар томонидан эътиборсиз қолдирилди. Бу ўз навбатида сайловда иштирок этиш кўрсаткичига таъсир этган бўлиши мумкин. МСК маълумотиغا кўра сайловда рўйхатга киритилган умумий сайловчиларнинг 88 фоизи қатнашди. Кузатувчилар ташриф буюрган барча сайлов участкаларида натижалар ҳисоб жараёни яхши ташкиллаштирилган, аммо баъзи тартибий ҳолларда жиддий хатоликларга йул қўйилганлиги таъкидланди. ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ кузатувчилари ташриф буюрган фақатгина баъзи ОКСларда сайлов натижаларни аниқлаш жараёни ошкора тарзда ўтказилди.

КУЗАТИШНИНГ ДАСТЛАБКИ НАТИЖАЛАРИ

Мукаддима

Конституцион ва қонуний талабларга мос равишда 21 декабр куни Олий Мажлиснинг қуйи палатасига депутатлар сайловлари ўтказилди. Мазкур сайловлар демократизация жараёнини янада жадаллаштириш йўналишидаги салмоқли қадам ҳамда асосий эътиборни хавфсизлик ва барқарорликнинг давомийлигини таъминлаш шароитида олиб борилди. Шунингдек ушбу сайловлар сиёсий партияларнинг ва парламентнинг ролини кучайтириш ҳамда янада рақобатбардош сиёсий муҳитни яратишга қўшилган ҳисса сифатида талқин қилинди.

Олий Мажлис қуйи палатасининг ўз ишини яқунлаётган жорий таркиби 51 та ўринга эгаллик қилган Ўзбекистон Либерал Демократик Партияси (ЎзЛиДеП), 30та ўринни эгаллаган “Миллий Тикланиш” Ўзбекистон Демократик Партияси (ЎДП), 29 ўринга эга бўлган Халқ Демократик Партияси (ХДП) ва 15 та ўринни эгаллаган “Адолат” Ўзбекистон Социал Демократик Партияси (СДП)дан иборат эди. Қонунга асосланган ҳолда кўшимча 15 та ўрин Ўзбекистон Экологик Ҳаракати (ЎЭХ)га тақдим этилган.

Сайлов тизими ва ҳуқуқий база

Мамлакат парламенти икки палата – 100 нафар аъзога эга бўлган Сенат ва 150 нафар аъзога эга бўлган қуйи палатадан иборат. Ҳар иккала палата аъзолари беш йил муддатга сайланадилар. Сенат таркиби 12 та ҳудудий кенгашлар, Тошкент шаҳри ва Қорақопоғистон Республикасидан билвосита равишда сайланган 84 та аъзо ҳамда Президент томонидан тайинланувчи 16 та сенатордан ташкил топган. 21 декабр куни сайловчилар қуйи палатага 135 та аъзони бир мандатли сайлов округлари бўйича кўпчилик овози асосида сайладилар. Ундан ташқари 15 та депутат Ўзбекистон Экологик Ҳаракати (ЎЭХ) томонидан унинг анжуманида билвосита равишда сайланди. Қонунчилик палатаси аъзоларининг билвосита равишда сайланиши ЕХХТ нинг 1990 йилги Копенгаген Хужжатининг 7.2 параграфига мос келмайди¹. Қонунга асосан, агар сайловчилар рўйхатига киритилган овоз берувчиларнинг 33 фоиздан ками сайловда қатнашса, сайловлар бир ой ичида қайтадан ўтказилади. Ютиб чиқиш учун бевосита сайланган номзодлар берилган овозларнинг кўпчилигига эга бўлиши лозим. Акс ҳолда, номзодлар ичида етакчилик қилаётган икки номзод ўртасида икки ҳафта ичида иккинчи раунд сайлови ўтказилади. Сайловнинг яқуний тури ҳисобга олиниши учун унда қатнашган сайловчиларнинг яқуний сони бўйича талаб мавжуд эмас.

Парламент сайловларининг қонуний базаси сўнгги марта 2014 йилнинг апрел ойида ўзгартиришлар киритилган Конституция, сўнгги бор 2012 йилнинг декабр ойида

¹ Копенгаген Хужжатининг 7.2 параграфига қаранг. Унда ЕХХТга аъзо давлатлар “Миллий қонунчиликнинг энг камида битта палатасида барча ўринлар тўлалигича халқнинг овоз бериши асосида тақсимланишини таъминлаши” лозимлиги кўрсатилган.

ўзгартиришлар киритилган “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисидаги” қонуни (Сайлов қонуни), сўнгги марта 2014 йилнинг сентябр ойида ўзгартиришлар киритилган “Ўзбекистон Республикаси Марказий Сайлов Комиссияси тўғрисидаги” қонуни, “Фуқаролар сайлов ҳуқуқлари кафолатлари тўғрисидаги” қонун, “Сиёсий партиялар тўғрисидаги” қонун, “Сиёсий партияларни молиялаштириш тўғрисидаги” қонун, Жиноят Кодекси, сўнгги бор 2014 йилнинг август ойида ўзгартиришлар киритилган Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодекс ҳамда МСКнинг норматив ҳужжатларидан иборат.

Сўнгги сайловлардан кейин ўтган давр мобайнида сайлов қонунчилигига киритилган ўзгартиришларнинг баъзиларида ЕХХТ/ДИИХБ томонидан олдин тақдим этилган тавсиялар инобатга олинган. Хусусан, сайлов кампанияси фаолияти билан боғлиқ бўлган тартиб-қоидаларга тўлдиришлар киритилди. Шунингдек, муддатидан олдин овоз бериш жараёнларига тааллуқли бўлган бир қатор кафолатлар тадбиқ этилган бўлиб, улар муддатидан олдин берилган овозларнинг тўлалигича инобатга олинишининг таъминланишига қаратилган. Эндиликда тергов изоляторларида овоз бериш имкониятлари қонун томонидан назарда тутилган. Аммо, қонунларга киритилган ўзгартиришларнинг баъзилари ҳаддан зиёд мураккаб тарзда баён этилган бўлиб, барча тарафларга бир хилда осон тушунарли бўлишлари учун улар янада аниқ ва лўнда тилда ифода мақсадга мувофиқ бўлар эди².

“Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодекс”га сайловлар билан боғлиқ бўлган ҳуқуқбузарликлар бўйича янги боб қўшилди³, аммо маъмурий жавобгарлик бўйича иш ким томонидан қўзғатилиши мумкинлиги масаласи мужмал бўлиб қолган. Бундан ташқари, номзодлар ва сиёсий партиялар тўғрисида нотўғри маълумотлар тарқатишни таъқиқлаш борасидаги киритилган моддалар ихтиёрий тарзда турли равишда талқин этилиши эҳтимоли мавжуд. Шунингдек, сайлов кунидан олдинги уч кун давомида ва айнан сайлов кунини омма фикри сўровномаси натижалари, сайлов натижалари прогнозлари

² ЕХХТ/ДИИХБ ва Европа Комиссиясининг Қонунлар орқали демократизация кенгаши (Венеция Комиссияси)нинг 2012 йил 14-15 декабрдаги «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига Сайловлар тўғрисидаги» қонунига ҳамда «Ўзбекистон Республикаси вилоят, туман ва шаҳар халқ депутатлари кенгашларига сайловлар тўғрисидаги» қўшимчалар ва ўзгартиришлар лойиҳаси бўйича Қўшма Хулосасининг қуйидаги интернет манзилида келтирилган матнига қаранг: <http://www.osce.org/odihr/elections/98277?download=true>

³ 511 – 519 Моддаларда сайловни бошқариш органлари ишига аралашув, уларнинг қарорларига бўйсунмаслик, сайлов кампанияси шартлари ва тартибларига риоя қилмаслик, шу жумладан сайлов кампаниясини молиялаш, номзодлар ва сиёсий партиялар тўғрисида нотўғри маълумотлар тарқатиш, сайлов кампанияси материалларини қасдан вайрон қилиш ёки уларга шикаст етказиш, омма фикри сўровномаси натижаларини ва сайлов натижалари тўғрисидаги прогнозларни чоп этиш тартиб-қоидаларини бузиш каби ҳуқуқбузарликлар қамраб олинган.

ҳамда давом этаётган сайловлар билан боғлиқ бўлган бошқа тадқиқотларни чоп этишни таъқиқлаш бўйича киритилган янги талаб сўз эркинлигини асоссиз равишда чегаралайди⁴. Қонунларга киритилган сўнгги ўзгартиришларда ЕХХТ/ДИИХБ нисбатан янада фундаментал бўлган тавсияларидан бир қатори инобатга олинмаган. Инсоннинг асосий ҳуқуқларига тааллуқли бўлган тавсиялар шулар жумласига киради. Сўз эркинлиги ҳуқуқининг Конституция асосидаги кафолатлари сайлов кампанияси самарали бўлиши ва сайловчиларнинг танловни маълумотга эга бўлган ҳолда амалга оширишларининг асосий шартларидан биридир. Аммо улар шу қадар иборалар ва ифодаларда баён этилганки, конституцион тартиб ёки сиёсий тузум тўғрисидаги ҳар қандай танқидий қарашлар жазо чоралари кўрилишига олиб келиши мумкин⁵. Шунингдек, уюшиш эркинлиги, жумладан, сиёсий партия ташкил этиш ҳуқуқи ҳам ихтиёрий ва ҳаддан зиёд кенг чеклашларга сабаб бўлиши мумкин. Қонунда сиёсий партияни рўйхатга олишни рад этилиши, унинг фаолияти тўхтатиб қўйилиши ёки унинг тарқатиб юборилиши учун сабаб бўлувчи аниқ асослар келтирилмаган⁶. Адлия вазирлиги (АВ) тақдим этган маълумотларга кўра, сўнгги

⁴ “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар бўйича халқаро битим”нинг 19-моддасига БМТ Инсон ҳуқуқлари қўмитаси (БМТИХҚ) тақдим этган 34-Умумий изоҳнинг 2-, 20- ва 22-абзацларига қаранг. Унда ҳар бир эркин ва демократик жамиятда фикр ва сўз эркинлиги таъминланиши ўта муҳим аҳамиятга эга эканлиги ҳамда ушбу эркинликларнинг ҳар қандай чекланиши аниқ чегараларга эга бўлиши лозимлиги таъкидланади. Ўзбекистон БМТИХҚнинг 1-Факултатив Протоколига 1995 йилда аъзо бўлиши орқали Инсон ҳуқуқлари қўмитаси жисмоний шахслардан мурожаатларни қабул қилиш ва кўриб чиқиш ваколатини тасдиқлади. Бундан ташқари, ЕХХТ томонидан 1990 йилда қабул қилинган “Копенгаген ҳужжати”нинг 9.1-параграфига асосан “ҳар бир инсон сўз эркинлиги ҳуқуқи, хусусан мулоқот қилиш ҳуқуқига эга. Ушбу ҳуқуқ муайян фикрларга эга бўлиш ҳамда маълумотлар ва фикрларни давлат органларининг аралашувисиз ва чегаралардан қатъий назар қабул қилиш ва ошқор қилиш эркинлигини ҳам ўз ичига олади”. Шунингдек, ЕХХТ/ДИИХБ ва Венеция Комиссияси “Қўшма Хулосаси”нинг 7-бетига қаранг.

⁵ Мамлакат Конституциясининг 29-моддасида шундай дейилади: “ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эга. Ҳар ким ўзи истаган ахборотни излаш, олиш ва уни тарқатиш ҳуқуқига эга, амалдаги конституциявий тузумга қарши қаратилган ахборот ва қонун билан белгиланган бошқа чеклашлар бундан мустаснодир. Фикр юритиш ва уни ифодалаш эркинлиги фақат давлат сири ва бошқа сирларга тааллуқли бўлган тақдирдагина қонун билан чекланиши мумкин”.

⁶ “Сиёсий партиялар тўғрисида”ги қонуннинг 9-моддасида шундай дейилади: “агар сиёсий партиянинг устави, мақсадлари, вазифалари ва фаолият услуби Ўзбекистон Республикаси Конституциясига, ушбу Қонунга ҳамда бошқа қонун ҳужжатларига зид бўлса...бу партия рўйхатга олинмайди. “Сиёсий партиялар тўғрисида”ги қонуннинг 10- ва 11-моддаларида “сиёсий партия Ўзбекистон Республикаси Конституциясини, ушбу Қонунни, бошқа қонун ҳужжатларини ёки ўз уставини бузган тақдирда” унинг фаолияти ярим йил муддатга тўхтатиб қўйилишига ва агар фаолияти тўхтатиб қўйилганидан сўнг бир йил муддат ичида ўша хатти-ҳаракатлар тақроран содир этадиган бўлса, унинг фаолияти тугатилишига олиб келиши мумкинлиги баён этилган. Ушбу борада ижобий тажриба намунаси учун ЕХХТ/ДИИХБ ва Венеция Комиссияси томонидан қўшма тарзда 2010 йилда қабул қилинган “Сиёсий партияни бошқаришга оид йўриқномалар”нинг 68-параграфига қаранг. Унда “сиёсий партияни рўйхатга олишнинг рад этилиши учун сабаблар қонунда аниқ баён этилган бўлиши ва ҳолис мезонларга асосланган бўлиши лозимлиги” тавсия этилади. Шунингдек, мазкур Йўриқномаларнинг 96-параграфида партия фаолиятини тўхтатишга асос бўлиши мумкин бўлган сабабларнинг кенг рўйхати келтирилган.

парламент сайловларидан кейин ўтган давр мобайнида янги партияни рўйхатга олиш бўйича ҳеч қандай ҳаракат амалга оширилмаган.

Сиёсий фаолиятларнинг унчалик жадал бўлмаганлиги сабабли бир қатор қонун ҳужжатлари, жумладан, очиқ жойларда кампания ҳаракатларини амалга ошириш, фуқароларнинг кампания ўтказиш ҳуқуқлари, шикоят ва арз тартиблари ҳамда сайлов билан боғлиқ бўлган ҳуқуқбузарликлар билан боғлиқ бўлган қонун ҳужжатлари ҳали синаб кўрилмаган.

Сайловларнинг ташкилий шакли

Ушбу сайловлар уч даражадан иборат бўлган сайлов бошқаруви томонидан ташкил этилди: МСК, бир мандатли сайлов округлари сонидан келиб чиққан ҳолда 135 та Округ Сайлов Комиссиялари (ОСК) ва 9 035 та Участка Сайлов Комиссиялари (УСК), жумладан 36 та мамлакатлардаги дипломатик ваколатхоналарда жойлашган 44 та сайлов пунктлари⁷. МСК доимий орган бўлиб, ОСК ва УСКлар ҳар бир сайлов учун янгидан тузиладилар. Сиёсий партиялар аъзолари ҳар қандай даражадаги сайлов комиссияларида ишлаши таъқиқланган. Конституцияга яқинда киритилган ўзгартиришларга кўра МСКга конституцион орган мавқеъи берилди ва мустақиллик, қонунийлик, коллегиялик, ошкоралик, адолатлилик унинг асосий принциплари қилиб белгиланди. МСК аъзолари ҳудудий кенгашларнинг тавсиясига асосан Парламентнинг иккита палатаси томонидан чекланмаган муддатга тайинланади. МСК раиси комиссия аъзолари орасидан Президентнинг тақдимномаси бўйича комиссия мажлисида сайланади. Бугунги кунда МСКнинг 18 аъзосидан 3 таси аёллардан иборат. Комиссиянинг энг узоқ хизмат қилаётган аъзоси 1998 йилдан буён ишлаб келаётган бўлса, 2014 йилнинг апрел ойида МСКнинг 10 та аъзоси тайинланди. Комиссиянинг тўртта аъзоси доимий аснода ишлайди ва қолган аъзолари ўриндошлик асосида ишлайдилар ва бундай аъзолар ўз ҳудудларида яшаб, пойтахтга Комиссия мажлисларида қатнашиш учун келиб турадилар.

МСК сайловларга техник тайёргарлик жараёнини масъулиятли равишда ва белгиланган муддатларги риоя қилган ҳолда бошқарди. Ҳудудий кенгашларнинг тавсиялари асосида МСК округларнинг чегараларини ҳар бир округдаги сайловчиларнинг ўртача сони 154 минг кишидан иборат бўлиши асосида белгилади. Аммо округлар орасида уларнинг ҳажми бўйича салмоқли тафовутлар мавжуд⁸. МСК 9 октябр куни 135 та ОСКга 1 463 кишини тайинлади. ОСКлар даражасида аёлларнинг улуши кам бўлиб улар ОСК аъзоларининг 20 фоизга яқинини ташкил этадилар.

⁷ Ушбу сайлов участкалари жойлашган манзиллар рўйхати куйидаги саҳифада келтирилган: <http://elections.uz/en/events/news/3156/>

⁸ Энг кичик сайлов округида 107 мингга яқин сайловчи (Навоий вилоятидаги 36-сонли Зарафшон ОСКда), энг йиригида 183 минг атрофидаги сайловчи қамраб олинган (Сурхандарё вилоятидаги 74-сон Денов ОСК).

ОСКлар маъмурий-худудий чегаралар, овоз бериш ҳуқуқига эга бўлган сайловчилар сони ҳамда маҳаллий кенгашлар ёки сайловчилар вақтинча яшаётган муассасаларнинг раҳбарлари тавсияларига асосланган ҳолда 9 035 та сайлов участкасини ташкил қилди⁹. Қонунга кўра сайлов участкаларида 20 тадан 3 000 тагача сайловчилар қамраб олиниши кераклиги тўғрисида умумий қоида мавжуд бўлишига қарамасдан, ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ томонидан ушбу миқдордан сезиларли даражада кўпроқ сайловчилар қамраб олинган сайлов участкалари мавжудлиги кузатилди. Баъзи ҳолларда бу *маҳалла*¹⁰ етакчилари томонидан маҳаллаларни турли сайлов участкаларига бўлмаслик тўғрисидаги тавсиялари асосида юзага келди. УСКда хизмат қилишлари учун ОСКлар томонидан 90 минг киши тайинланган бўлиб, уларнинг 44 фоизи аёллардан иборат. УСКлар 5 тадан 19 тагача аъзодан ташкил топган.

ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ томонидан ташриф буюрилган ОСК ва УСКлари ўз вазифаларини бажариш учун керакли бўлган барча маълумотлар ва ресурсларни олганликларини маълум қилдилар ва сайлов қонунлари борасида яхши билимга эга эканликларини намоён этдилар, гарчи баъзан уларни турлича талқин этган бўлсаларда. МСК томонидан сайлов қонунчилигига киритилган ўзгартиришлар ва сайлов тартиблари бўйича ўқув-машғулотлар ташкил этилган бўлиб, уларда комиссия раислари, уларнинг ўринбосарлари ҳамда комиссияларнинг бошқа аъзоларини ўқитишга масъул бўлган ОСК ва УСКларнинг котиблари ўқитилди.

Маҳалла кўмиталари сайлов маъмуриятига маҳаллий миқёсда ёрдам беришда, шу жумладан, сайлов ҳудудлари чегараларини белгилаш, сайлов комиссиялари аъзоларини танлаш ҳамда сайловчилар рўйхатини тузишда муҳим рол ўйнадилар. Бир талай УСКларида комиссия раислари ва аъзолари айни вақтда маҳалла кўмитаси раиси ёки аъзоларидан иборат бўлди.

Сайлов куни овоз бериш имконига эга бўлмаган сайловчилар учун 6 -19 декабр оралиғида муддатидан олдин овоз бериш ташкил этилди. ОСК тақдим этган маълумотларга кўра, МСК жаъми 103 948 та муддатидан олдин овоз бериш бюллетенларини чоп этди ва тарқатди. Бу умумий сайловчилар сонининг 0,5 фоизига тенг. Сайлов маъмуриятининг ҳар қандай даражаси томонидан муддатидан олдин овоз берганлар инсонларнинг умумий сонини эълон қилишни талаб этувчи ҳеч қандай қонуний асос мавжуд эмас. Ташриф

⁹ Муассасалар раҳбарияти тавсиялари асосида ОСК шунингдек сайлов кунидан беш кун олдинга қадар бўлган вақт ичида ҳарбий бўлинмаларда, тергов изоляторларида, шифохоналарда, санаторийларда ҳамда соғлиқни сақлаш ва ҳордиқ чиқариш муассасаларида, шунингдек узоқ ва етиб бориш қийин бўлган жойларда махсус УСКларини тузишлари мумкин.

¹⁰ “Маҳаллалар” анъанавий Ўзбек ҳамжамиятлари тизими бўлиб, улар мазкур ҳудуд аҳолисининг кундалик ҳаётини бошқарадилар ҳамда давлат ва ҳамжамият ўртасидаги алоқани таъминлаб туришга хизмат қиладилар. Уларнинг роли 1993 ва 1999 йиллардаги “Фуқароларни ўз-ўзини бошқариш органлари тўғрисидаги” қонун (“Маҳалла қонуни”)да расмийлаштирилган. Маҳалла кўмитаси қарорларига риоя қилмаслик қонунидан жазоланади

буюрилган УСКлар бундай имкониятга нисбатан катта қизиқиш билдирилмаганлик ҳақида маълумот берилди. Муддатидан олдин овоз бериш бюллетенлари оддий бюллетенларнинг рангидан бошқа рангда чоп этилган ва бу муддатидан олдин овоз берувчилари кам бўлган УСКларда овозларнинг махфийлигига хатар тўғрдириши мумкинлиги тўғрисидаги ташвишни юзага келтиради.

Қонунда бюллетенларни чоп этиш ОСКлари томонидан амалга оширилиши кўрсатилган бўлсада, улар МСК томонидан чоп этилган бўлиб, бунга сабаб фақат давлат босмахонасидагина бюллетенларда назарда тутилиши лозим бўлган барча хавфсизлик хусусиятлари таъминлашини мумкинлиги ва шунингдек уларни тарқатишни ҳам тўлалигича назорат этиш имконияти шундай ҳолдагина мавжуд бўлишидан иборат. Сайлов куни тарқатилган сайлов бюллетенларининг умумий сонидан қонунда кўрсатилганидек рўйхатдан ўтган сайловчилар умумий сонига нисбатан 0,5 фоиз қўшимча миқдор назарда тутилган¹¹.

МСК ўз ишидаги шаффофлик даражасини ошириш ва сайловлар бўйича оммани хабардор қилиш борасида фаол ишларни амалга оширди. Жумладан бу МСКнинг ўз интернет саҳифаси, Республика Матбуот Маркази (айнан ушбу сайловлар учун ташкил этилган), баннерлар, видео лавҳалар, ёзма матнлар ҳамда сиёсий партиялар вакиллари, маҳалла етакчилари, аёллар ва ёшларга қаратилган тадбирлар орқали амалга оширилди. МСКнинг фаолияти ва матбуот конференциялари ўз вақтида оммавий ахборот воситалари томонидан ёритиб борилди. МСК мажлислари аккредитация қилинган оммавий ахборот воситалари, сиёсий партиялар вакиллари ва халқаро кузатувчилар учун очик бўлди ҳамда ундаги асосий қарорлар оммавий ахборот воситаларида чоп этилди ва МСКнинг интернет саҳифасига ҳам жойлаштириб борилди. Аммо МСКнинг баъзи қарорлари оммага эълон қилинмади ва уларни ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ нинг талаби асосидагина олишга эришилди.

Сайловчиларни рўйхатга олиш

18 ёшга тўлган фуқаролар сайловда ўз овозларини бериш ҳуқуқига эгалар, аммо агар фуқаро суд қарорига асосан ушбу ҳуқуқдан маҳрум қилинган бўлса ёки у бирон ҳуқуқбузарлик туфайли қамоқда сақланаётган бўлса бундан мустасно ҳисобланади. Овоз бериш ҳуқуқининг бирон жинойтни амалга оширганлик туфайли чекланиши ЕХХТ нинг 1990 йилги Копенгаген Ҳужжатининг 24-параграфида ҳамда демократик сайловлар бўйича бошқа халқаро мажбуриятлар ва стандартларда баён этилган пропорционаллик тамойилларига мос келмайди¹².

¹¹ Жабми миқдори 20 893 548 та сайлов бюллетенидан 15 554 432 таси кирил ёзувида, 3 888 608 таси лотин ёзувида, 864 119 таси рус тилида ҳамда 586 390 таси қорақалпоқ тилида чоп этилди. Бошқа сайлов материаллари ҳам кам сонли миллатлар тилларидан ҳам чоп этилди.

¹² ЕХХТ нинг 1990 йилги Копенгаген Ҳужжатининг 24-параграфида қуйидагича баён этилади: “демократик жамиятда ҳуқуқлар ва эркинликларнинг чегараланиши бу борадаги қонун

Сайлаш ҳуқуқига эга бўлган сайловчилар ўзларининг доимий ёки вақтинчалик рўйхатга ўтган яшаш жойларидаги сайловчилар рўйхатига киритилганлар. Марказий сайлов реестри мавжуд бўлмай, ҳар бир сайлов бўйича маълумотлар маҳаллий бошқарув органлари (ҳокимликлар)дан УСКларга тақдим этилади. УСКлар маҳалла кўмиталари ёрдамида уйма-уй юриб, сайловчилар рўйхатларини текшириб чиққанликлари ва бу айтилган вақтда сайловчиларнинг муддатидан олдин овоз бериш ёки сайлов куни кўчма сайлов қутиси хизматидан фойдаланиш борасидаги истакларини аниқлаганликлари маълум қилинди.

МСК сайловчиларнинг дастлабки умумий сони 20 789 572 кишини ташкил этганлигини ҳамда уларнинг сайлов округлари бўйича таркибини эълон қилди. Мамлакат бўйича сайловчиларнинг сайлов участкалари бўйича сони эълон қилинмади. Сайловчилар рўйхатларининг сифатига сайловдаги манфаатдор тарафлар томонидан эътироз билдирилмади, аммо сайловчиларнинг умумий рўйхати мавжуд эмаслиги бир сайловчининг бир-неча ўринда рўйхатдан ўтиши эҳтимолини текшириш имконини бермайди.

Сайловчилар рўйхатлари УСКларда 6 декабрдан бошлаб эълон тахталарига жойлаштирилди. Махсус УСКларда улар 14 декабрдан бошлаб эълон қилиндилар. Бу сайловчиларга рўйхатларнинг тўғрилиги ва тўлиқлигини текшириш ва ўзгартиришлар киритишни талаб қилиш имконини берди. Ташриф буюрилган УСКларда камдан-кам сайловчилар ушбу имкониятдан фойдаландилар. На МСК ва на ОСКлари томонидан сайлов кунидан олдин сайловчилар рўйхатларига киритилган ўзгартиришларнинг умумий сонини эълон қилмадилар. Айтилган чоғда сайловчиларнинг умумий сони ўзгаришсиз қолди.

Сайлов куни, сайловчилар рўйхатидан ўчирилган ва ўзларининг мазкур участка ҳудудида яшашларига далил келтирган сайловчилар кўшимча рўйхатга киритилдилар ва овоз бериш

вазифаларидан бирига мос бўлиши ҳамда мазкур қонун мақсадига қатъий равишда пропорционал бўлиши лозим”. Шунингдек, “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар бўйича халқаро битим”нинг 25-моддасига БМТХҚ тақдим этган 25-Умумий изохнинг 14-абзацига қаранг. Унда овоз бериш ҳуқуқидан маҳрум этиш учун сабаблар “холис” ва “асосланган” бўлиши лозимлиги талаб этилади. Ундан ташқари, Инсон ҳуқуқлари бўйича Европа Судининг “*Scoppola v. Italy (No.3)* [GC], no. 126/05, 22 May 2012” ва “*Hurst v. The United Kingdom (No.2)* [GC], no. 74025/01, 6 October 2005”. Инсон ҳуқуқлари бўйича Европа Суди “*Hurst v. The United Kingdom (No.2)*” иши бўйича 2005 йил 6 октябрда чиқарган ҳукмида маҳбусларнинг қилган жиноятнинг оғирлик даражаси ва қамок жазосига маҳкум қилинган муддатидан қатъий назар уларни овоз бериш ҳуқуқидан маҳрум қилиш ножоиз ва сайловларда қатнашиш ҳуқуқига зидлиги кўрсатилган. (“*Hurst v. The United Kingdom (No.2)* [GC], no. 74025/01” иши билан қуйидаги манзилда танишиш мумкин: www.echr.coe.int).

имконига эга бўлдилар. Бу ҳолат халқаро миқёсда қабул қилинган ижобий амалиётга зид бўлиб, бундай амалиётда сайловчиларни сайлов куни рўйхатга олиш тавсия этилмайди¹³. Ташқи ишлар вазирлиги (ТИВ) келтирган маълумотларга кўра, МСК хорижда яшаётган сайловчилар рўйхатига 13 280 киши киритилганлигини эълон қилган. ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМси суҳбатдошларидан аксарияти мамлакатдан ташқарида яшаётган фуқаролар сони бир неча миллион кишини ташкил этиши мумкинлигини билдирдилар¹⁴. Улардан нечтаси мамлакатдаги сайловчилар рўйхатига киритилганлиги маълум эмас. ТИВ овоз бериш ҳуқуқига эга бўлган барча сайловчилар олдиндан рўйхатга киритилмасдан туриб ҳам дипломатик ваколатхоналарда овоз бериш ҳуқуқига эга эканликларини ва бунда сайлов бюллетенлари етмай қолиш мумкинлиги борасида ҳеч қандай хаворитга ўрин йўқлигини таъкидлади. Хориждаги сайлов пунктларида овоз берган барча сайловчиларнинг овозлари Тошкент шаҳридаги 126-сайлов участкасида йиғилган овозларга қўшилди.

Номзодларни рўйхатга олиш

Ёши 25 дан кам бўлмаган ва сайлов кунига қадар мамлакатда камида сўнгги беш йил давомида яшаган Ўзбекистон фуқаролари номзод бўлишлари мумкин. Айни чоғда бу халқаро битимлар шартларига ва ижобий амалиёт тартибларига зиддир¹⁵. Мамлакат Конституциясига кўра, бирон бир жиноят содир қилганлик учун қамокхонада жазо муддатини ўтаётган фуқаролар сайловда ўз номзодларини қўйиш имконига эга эмаслар. Бу эса ЕХХТга аъзолик бўйича қабул қилинган шартлар ҳамда демократик сайловлар борасидаги бошқа халқаро мажбуриятлар ва стандартларга зиддир¹⁶. Бундан ташқари, суд қарори асосида овоз беришга лаёқатсиз деб топилган шахслар, шунингдек оғир ёки ўта оғир жиноят содир қилганлиги учун ҳали жазо муддатини ўтаб бўлмаган, хизматдаги ҳарбийлар ёки хавфсизлик хизмати ходимлари ва диний ташкилотларнинг профессионал хизматчилари номзодлик ҳуқуқига эга эмаслар.

¹³ Венеция Комиссияси “Ижобий амалиёт кодекси”нинг 1.2-абзацига қаранг. Унда қуйидагилар таъкидланади: “сайловчилар рўйхатлари доимий бўлиши керак” ва “рўйхатга олиш сайлов куни сайлов участкасида амалга оширилиши мумкин эмас”.

¹⁴ Россия Федерациясининг Федерал Миграция Хизмати томонидан 4 декабр ҳолатига келтирилган маълумотларга кўра Россия Федерациясида 2,28 миллионга яқин Ўзбекистон фуқароси расмий рўйхатга қўйилган бўлиб, улардан 2,1 миллионга яқини 18 ёшга тўлган. Қуйидаги манбаъга қаранг: <http://www.fms.gov.ru/about/statistics/data/details/54891/>.

¹⁵ БМТХҚ тақдим этган 25-Умумий изоҳнинг 15-абзацига қаранг. Унда хусусан шундай дейилади: “сайловда қатнашиш ҳуқуқининг ҳар қандай чекланиши ...холис ва мантикий бўлган меъзонларга кўра асосланиб берилувчи бўлиши лозим. Бошқа барча жиҳатларга кўра сайловда иштирок этиши мумкин бўлган инсонлар асосга эга бўлмаган ёки дискриминация сабабидан, масалан [...] яшаш ўрни [...]га кўра сайловда иштирок этишдан четлатилмасликлари лозим.” Шунингдек, Венеция Комиссияси “Ижобий амалиёт кодекси”нинг 1.1-абзацининг (с) пунктига қаранг. Унда “муайян жойда яшаш муддати бўйича талаб, мамлакат фуқароларига фақат маҳаллий ёки худудий сайловларда қатнашишлари бўйича қўйилиши мумкин.”

¹⁶ 13-изоҳга қаранг.

Сайловларда қатнашишлари учун депутатликка номзодлар шунингдек МСК томонидан рўйхатга олинган сиёсий партиялардан бири томонидан таклиф қилинган бўлишлари керак. ЕХХТ/ДИИХБнинг олдинги тавсияларига қарамасдан ва ЕХХТнинг 1990 йилги Копенгаген Хужжатининг 7.5-параграфига зид равишда мустақил номзодлар сайловларда қатнашишлари мумкин эмас.¹⁷ Ўз номзодларини таклиф қилиш учун сиёсий партия сайлов бошланишидан камида тўрт ой олдин Адлия вазирлигида рўйхатдан ўтган бўлиши лозим ва 40 мингта сайловчилардан уни қўллаб-қувватлашларини тасдиқловчи имзоларни йиққан бўлиши шарт. Битта маъмурий ҳудуддан йиғилган имзоларнинг умумий имзолар сонига улуши саккиз фоиздан ошмаслиги шарт. Шунингдек, МСКнинг 2009 йилда қабул қилган йўриқномасига асосан сайловчи биттадан ортиқ сиёсий партияни қўллаб имзо чекиши мумкин эмас¹⁸. Имзоларни текшириш бўйича ўрнатилган тартиб-қоидаларда умумий имзоларнинг 15 фоизини ташкил этувчи намуна текширилиши кўрсатилган¹⁹. МСК хабар беришича сайловда иштирок этаётган номзодлар томонидан тақдим этилган имзолар намуналарини текшириб чиқди ва уларда ҳеч қандай муаммо аниқланмаганлигини маълум қилди. Расмий рўйхатдан ўтган тўртта сиёсий партиянинг ҳаммаси МСК томонидан рўйхатга олинган.

Қонунга асосан номзодларни рўйхатга олиш жараёни 17 октябрдан 6 ноябрга қадар бўлган вақт давомида амалга оширилди. Номзод фақат бир участка томонидан таклиф этилиши мумкин ва ҳар бир партия битта участкадан фақат биттадан номзодини тайинлаши мумкин. Қонунчиликка асосан ҳар бир партиядан тарғиб қилинаётган номзодларнинг камида 30 фоизи аёллардан иборат бўлиши лозим. Ҳар тўрттала партия 135 та округнинг ҳаммаси бўйича ўз номзодларини тайинлади. Номзодларнинг якуний рўйхати 15 ноябрда эълон қилингунига қадар бешта номзод ўз номзодини бекор қилгани сабабли МСК томонидан 535 нафар номзод, шу жумладан 170 та аёл номзодлар (31,8 фоиз) рўйхатга олинди. Тўртта партиянинг барчаси асосан янги ва ёшроқ номзодларни таклиф қилдилар. Улар ҳозирдаги парламент аъзоларидан ўртача 10-15 ёшга ёшроқдирлар. Айтиш жоғди ҳозирги парламент аъзоларидан 20 фоизга яқини қайтадан сайланиш учун ўз

¹⁷ Копенгаген Хужжатининг 7.5-параграфига қаранг. Унга кўра ЕХХТга аъзо давлатлар “фуқароларнинг мустақил равишда ёки сиёсий партиялар ва ё ташкилотларнинг аъзоси сифатида, сиёсий ёки жамоатчилик лавозимларини эгаллаш учун дискриминация қилинмаган ҳолда сайловда қатнашиш ҳуқуқини таъминлашлари лозим”.

¹⁸ Ушбу борадаги ижобий амалиёт намунаси сифатида ЕХХТ/ДИИХБ ва Венеция Комиссияси томонидан 2010 йилда эълон қилинган “Сиёсий партияларни бошқариш бўйича йўриқномалар”нинг 77-параграфига қаранг. Унда “плюрализм ва уюшиш эркинлигини тадбиқ этиш мақсадида қонунчиликда фуқаро томонидан партияни қўллаб имзо қўйиш имконияти фақат битта партия рўйхатига чекланмаслиги лозим.”

¹⁹ Венеция Комиссияси “Ижобий амалиёт кодекси”нинг 1.3-абзацида “имзоларни текшириш жараёни том маънода барча имзоларни қамраб олиши лозим”лиги тавсия этилади. Жорий қоидаларга кўра сиёсий партия олинган намунадаги ҳақиқий бўлмаган имзолар сонига асосан дисквалификация қилиниши мумкин ва бунда қолган имзолар қонун талабларига мос келишликни таъминласа ҳам.

номзодларини таклиф қилганлар. “Ёшланиш” сиёсий партиялар ва парламентнинг ролини янада кучайтириш томон “яна бир қадам” сифатида тақдим этилди.

Қонунда сиёсий партияларга ўз номзодларини сайлов кунидан беш кун олдинга қадар бекор қилиш ҳуқуқи берилган бўлиб, айтиш чоғда, номзодлар номзодликдан истаган вақтда воз кечишлари мумкин. Уч номзод бюллетенлар чоп этилганидан номзодликдан воз кечдилар ва МСК сайлов комиссияларига уларнинг бюллетенлардаги номлари устидан чишиб ўчириш ҳамда уларнинг плакатларини ОСК ва УСК ўринларидан олиб ташлаш бўйича кўрсатма берди.

Сайлов кампанияси муҳити

Қонунга риоя қилинган ҳолда сайлов кампанияси 15 ноябрда бошланди ва 19 декабрда тўхтатилди. “Сайлов тўғрисидаги” қонунга 2012 йилда ўзгартиришлар киритилган бўлиб, унда сайлов кампанияси кўринишлари, формалари ва услублари баён қилинган ҳамда агар қонунда таъқиқланмаган бўлса, баён қилинмаган кампания турлари, формалари ва услубларидан фойдаланишга рухсат берилади²⁰.

Умуман олганда, сайлов кампанияси совуққонлик билан ўтказилди. Тўртта сиёсий партиянинг барчаси давлатни қўллаб-қувватловчи ва давлат томонидан қўллаб-қувватланувчи партиялардир. Уларнинг ўзлари таъкидлашларича мазкур партиялар Ўзбекистон жамиятининг асосий тўртта қисмининг вакиллари дир, яъни умуман олганда тадбиркорлар ва фермерлар (ЎзЛиДеП), “зиёлилар” (“Адолат” ЎзСДП), ижтимоий ҳимояга муҳтожлар (ЎзХДП) ва анъанавий кадриятлар тарафдорлари (“Миллий тикланиш” ЎзДП). Шу тариқа уларни бир-бирига рақобатчи эмас, бир-бирини тўлдирувчи дейиш мумкин. Бошқа сиёсий вариантлар бўлмаганлиги туфайли асосий сиёсий муҳит алтернатив сиёсий қарашлар ифода этилишига мойил эмас бўлиб, натижада бу том маънодаги сайлов рақобати ва мунозаралари мавжуд бўлмаслигига олиб келди. Туманлар даражасида бирмунча рақобат муҳити мавжудлиги кузатилди. У ерда номзодлар депутатликни қўлга киритиш учун фаол ҳаракатларни амалга оширдилар.

Кампания фаолиятларига аралашув ҳолатлари бўйича ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМга ҳеч қандай мурожаат келиб тушмади. Номзодлар ва сиёсий партиялар ўз сайлов кампаниялари доирасидаги тадбирларни маҳалла қўмиталари, УСК ва ОСКлар ёрдамида ва улар билан келишган тарзда амалга оширдилар. Сайлов комиссиялари номзодлар ва сиёсий партиялар ўз номзодлари билан учрашишлари учун ўз бино ва иншоотларидан фойдаланиш имконини бердилар. Сайлов кампаниясининг асосий мурожаатлари баннерлар, плакатлар, варақалар, бевосита учрашувлар ҳамда оммавий ахборот воситалари орқали тарғиб қилиш

²⁰ Сайлов тўғрисидаги қонуннинг 27¹, 27², 27³, 27⁴-моддаларида сайлов кампаниясининг қонуний чегаралари белгилаб берилган.

усуллари орқали етказилди. Асосий эътибор ижтимоий ҳимоя ва иқтисодий ривожланишга қаратилди ҳамда осойишталик, бирдамлик ҳамда босқичма-босқич сиёсий ва иқтисодий ислохотлар ўтказиш кераклигига урғу берилди. Ушбу сайловлар давомида аёллар ва кам сонли миллатлар масаласига алоҳида эътибор қаратилмади. Номзодлар ўз сайлов кампанияларида кам сонли миллатлар тилидан эркин фойдаландилар. Сиёсий партиялар ва номзодларнинг сайлов кампаниялари доирасидаги фаолиятлар яхши молиялаштирилган ва ташкил этилган.

Кампанияни молиялаштириш

Қонунчиликда номзодларнинг сайлов билан боғлиқ бўлган ҳаражатлар давлат томонидан қопланади ва агар шахсий хайриялар бўлса, улар сиёсий партиялар томонидан барча номзодларга тенг бўлиб берилиши учун МСКга тақдим этилиши назарда тутилган. Сиёсий партияга давлат томонидан ажратиладиган маблағ мазкур партия рўйхатга олган номзодлар сонига боғлиқ. Ушбу сайловларда мазкур маблағ миқдори ўтган сайловдаги маблағ миқдоридан сезиларли даражада ошган²¹. ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМга берилган маълумотларга кўра ҳозирга қадар ҳеч қандай шахсий хайрия тақдим этилмаган.

Қонунга асосан сиёсий партиялар йиллик молиявий ҳисоботларни мутассадди молиявий бошқарув органларига, яъни Солиқ қўмитаси, Ҳисоб палатаси ва Адлия вазирлигига тақдим этишлари шарт. Шунингдек, қонунга кўра, сиёсий партиялар сайловдан кейин 20 куни ичида ўз сайлов кампаниялари билан боғлиқ бўлган ҳаражатлар бўйича МСКга ҳисобот топширишлари лозим. Бундан ташқари, сиёсий партияларнинг йиллик ҳисоботлари МСК, Ҳисоб палатаси ва Адлия вазирлигининг парламент сайлови кампанияси мобайнидаги сиёсий партияларнинг молиявий даромадлари ва ҳаражатлари тўғрисидаги баённомалари билан биргаликда Олий Мажлиснинг қуйи палатасига, оммавий ахборот воситалари вакиллари ҳузурида топширилади. Ушбу ҳисоботлар сиёсий партиялар томонидан чоп этилиши лозимлиги белгиланган бўлсада, қонунда улар қай кўринишда ва қандай муддатларда чоп этилиши кераклиги борасида аниқ маълумот берилмаган.

Оммавий ахборот воситалари

Умуман олганда, жиддий чекланишларга учраган оммавий ахборот воситалари сайлов масалалари бўйича ҳақиқий ва танқидий мунозаларни уюштирмади. Нотўғри маълумотларни, жумладан депутатликка номзодлар тўғрисида шундай маълумотларни тарқатишни таъқиқлаш борасидаги қонуний талабларнинг мужмаллиги, уларнинг турлича талқин этиш мумкинлиги конституцияда кафолатланган сўз эркинлиги таъминланишига

²¹ Ўтган сайловларда ҳар бир номзод учун 1 000 060 сўмдан (330 Евро эквиваленти) ҳозирги сайловлардаги 4 833 000 сўмгача (1 600 Евро эквиваленти).

тўскинлик қилиши эҳтимоли мавжуд. Бу оммавий ахборот воситаларига сайлов масалалари бўйича кучли оммавий мунозараларни ўтказиш имконини бермади²². Жиноят Кодексининг шаън ва қадр-қимматга путур етказоанлик учун уч йилгача (президентнинг шаънига путур етказилса, беш йилгача) бўлган муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси белгиланган моддаси журналистларни айблаш учун қўлланилган. Оммавий ахборот муҳити ЕХХТнинг ОАВ эркинлиги бўйича Вакили томонидан танқид қилинган бўлиб, у қамоққа олинган учта журналистни зудлик билан озод этиш тўғрисида 8 сентябр куни яна бир бор мурожаат қилди²³. “Нотўғри маълумотларга” нималар кириш борасида аниқликнинг йўқлиги ҳамда Сайлов тўғрисидаги қонунда “оммавий ахборот воситаларида тарқатилган ахборот ҳақиқатга мос бўлиши, депутатликка номзодларнинг, сиёсий партияларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини бузмаслиги керак”лиги тўғрисидаги мужмал талаблар журналистлар ва сиёсат намояндаларига ўз ҳаракатлари оқибатларини тахмин қилишда қийинчилик туғдирмоқда ва улар ўзларини ўзлари цензура қилишларига олиб келмоқда²⁴.

Асосий ахборот манбаълари Россия телевидение каналларидир. Оммавий ахборот воситалари майдони давлатга мансуб, бутун мамлакатга эфир узатиш имконига эга бўлган ягона ОАВ бўлиши “Миллий телерадио кампания (МТРК)” ҳамда ўқувчилари кам бўлган давлат газеталари томонидан асосан эгалланган. Барча оммавий ахборот воситалари, жумладан босма нашрлар ва телерадио эфирлари, шунингдек интернет саҳифалари Матбуот ва ахборот агентлиги (ЎЗМАО) томонидан рўйхатга олинган бўлиши шарт бўлиб, мазкур агентлик ахборотларни назорат қилиб боради²⁵. ЎЗМАО раиси Бош вазир томонидан тайинланади ва ўз навбатида Раис қолган аъзоларни тайинлайди. Хорижий оммавий ахборот воситалари билан ишловчи журналистлар ТИВ томонидан аккредитация

²² БМТ Махсус маърузачисининг фикр ва сўз эркинлигини тарғиб этиш ва ҳимоя қилиш бўйича ҳисоботининг 19-бетидаги 52-пунктга қаранг. Мазкур ҳисобот билан қуйидаги манзилда танишиш мумкин: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G00/102/59/PDF/G0010259.pdf?OpenElement>.

²³ Қаранг: <http://www.osce.org/fom/123275>. Бундан ташқари «Reporters without Borders» (“Чегара билмас мухбирлар”) томонидан ҳозирда қамоқхоналардаги 10 та журналист рўйхати келтирилган. Қуйидаги манзилга қаранг: <http://en.rsf.org/press-freedom-barometer-journalists-imprisoned.html?annee=2014>.

²⁴ Шунингдек, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодекснинг «диний экстремизм, сепаратизм ва ақидапарастлик ғоялари билан йўғрилган, қирғин солишга ёки фуқароларни зўрлик билан кўчириб юборишга даъват этадиган ёхуд аҳоли орасида ваҳима чиқаришга қаратилган материалларни тайёрлаш ёки уларни тарқатиш мақсадида сақлаш» тўғрисидаги мужмал моддаси маҳаллий масалалар юзасидан хабарлар тайёрлаган журналистларни айблаш учун қўлланилди. “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар бўйича халқаро битим”нинг 19-моддасига БМТИХҚ тақдим этган 34-Умумий изоҳнинг қуйидаги манзилда келтирилган матнига қаранг: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>.

²⁵ Аммо, ахборотни кузатиб бориш билан шуғулланувчи бошқа муассасаларнинг таркиби ва ваколатлари тўлалигича ойдin эмас. Судларда Алоқа, Ахборотлаштириш ва Телекоммуникация Технологиялари Давлат Қўмитаси ҳузуридаги Мониторинг Маркази вакиллари журналистларга қарши кўрсатма бердилар.

қилинган бўлишлари лозим²⁶. Давлат муассасалари томонидан сўз эркинлиги ҳуқуқига асоссиз аралашув оммавий ахборот воситаларида плюрализмнинг де-факто мавжуд эмаслигига олиб келди.

Интернетдаги баъзи нашрлар маҳаллий даражадаги давлат бошқарув органлари бўйича нисбатан танқидий ахборотлар берадилар деган фикр мавжуд. Аммо, давлатни танқид қилувчи хорижий ва маҳаллий онлайн нашрлар мунтазам равишда тўсилади ёки ёпилади. Бунга инсон ҳуқуқлари бўйича баъзи халқаро нодавлат ташкилотларининг интернет саҳифалари ҳам мансуб. “Ахборотлаштириш тўғрисидаги” қонунга киритилган охириги ўзгартиришларга асосан блоггерларга фақат текширилган ва ишончли маълумотларни жойлаштириш масъулияти юкланади ва интернетда “нотўғри” ахборотни жойлаштириш ва уни репост қилиш таъқиқланади²⁷. ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ суҳбатдошлари таъкидлашларича ушбу ўзгартиришлар ўз-ўзини цензура қилиш ҳукмрон бўлган оммавий майдонда ижтимоий ОАВдан фойдаланувчилар ўзларини янада кучлироқ чегаралашларига сабаб бўлмоқда.

МСК сиёсий партияларга бир хил миқдордаги бепул эфир вақти ва давлат нашларидаги нашр майдонларини тақдим этиш бўйича ўз қонуний мажбуриятини бажарди. Мониторинг ўтказилган давр мобайнида давлат телевидение каналларида сиёсий тарғибот жаъми 15 соат давомида бепул эфирга узатилди. Аммо, кўшимча эфир вақтини сотиб олиш имкониятидан деярли фойдаланилмади²⁸. Ижобий ҳолат сифатида, бепул эфир вақтидан МТРКнинг биринчи канали бўлмиш “Ўзбекистон” телеканалида ҳафталик аснода муайян мавзулар бўйича сиёсий партиялар вакиллари иштирокидаги мунозара дастурлари ҳам ўрин олганлигини қайд этиш мумкин. Мониторинг олиб борилган мунозара дастурларида партиялар дастурларига бир хилда вақт ажратилди ва шундан сўнг мунозараларга ўтилиб, уларнинг давомида баъзан партия вакиллари ўз рақибларининг қарашларига қарши ўз фикрларини билдирдилар. Бундан ташқари бошқа сиёсий партияларнинг платформаларига нисбатан муайян миқдордаги танқидий фикрлар бепул тақдим этилган нашр майдонларида ҳам кўзга ташланди. Шуниси муҳимки, эфирга узатувчилар томонидан сиёсий реклама аниқ ажратиб кўрсатилмади ва натижада томашабинлар уни муҳаррирнинг репортажидан фарқлашлари қийин бўлган ҳолат юзага келди.

²⁶ 1 декабр ҳолатига кўра ТИВ 24 та журналистни аккредитация қилди. Қуйидаги манзилга қаранг: <http://www.mfa.uz/en/press/aboutpress/328>. Хорижий оммавий ахборот воситалари билан ишлаётган Ўзбекистон журналистлари аккредитациясиз фаолият юргизганликлари сабабли ТИВ томонидан жаримага тортилди.

²⁷ ЕХХТнинг ОАВ эркинлиги бўйича Вакилининг қуйидаги манзилда келтирилган танқидига қаранг: <http://www.osce.org/fom/123275>.

²⁸ 5 декабр куни ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ бешта телестанция ва саккизта газетани кузатиб бориш фаолиятини бошлади. Мониторинг қилинаётган телевидение каналлари қуйидагилардан иборат: *Ўзбекистон, Тошкент, UzReport TV, Yoshlar*. Мониторинг қилинаётган газеталар қуйидагилардан иборат: *Адолат, Даракчи, Народное слово, Миллий тикланиш, Ўзбекистон овози, Правда востока, Халқ сўзи, XXI Аср*

Аммо, айти чоғда ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ мониторинг олиб борилган барча ОАВларда кампания бўйича муҳаррирлик репортажлари сезиларли даражада кам бўлганлигини қайд этди. Мониторинг олиб борилган барча телевединие каналларидаги муҳаррирлик репортажларига ажратилган вақт жамланганида кунига бор-йўғи тахминан 13 дақиқани ташкил этди. ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ томонидан кузатилган чекланган муҳаррирлик дастурлари орасида “O‘zbekiston” ва “Toshkent” каналлари сиёсий партиялар борасида деярли бир хил даражадаги маълумотларни ёритган бўлса, “UzReportTV” ва “Yoshlar” каналлари ЎзЛиДеПга бир оз ён босдилар²⁹. ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ томонидан мониторинг олиб борилган даврда босма нашрлардаги муҳаррирлик репортажларининг чекланган миқдорда бўлганлигига асосланган ҳолда, давлатга қарашли бўлган газеталар орасида иккитаси барча сиёсий партияларга нисбатан бир хилдаги эътибор қаратган бўлса, биттаси “Миллий Тикланиш” ЎзДПга ва яна бири ЎзЛиДеПга мойиллик қилганлиги кўзга ташланди³⁰.

Мониторинг олиб борилган телевединие каналлари ва давлат газеталаридаги барча муҳаррирлик репортажлари ижобий ёки нейтрал оҳангларида бўлди. Сиёсий партияларнинг мониторинг олиб борилган газеталарининг биттадан ташқари барчасида муҳаррирлик репортажининг барчаси ижобий оҳангларида ўз партияларига бағишладилар³¹.

Шикоятлар ва апелляция

Номзодлар, партиялар, сайловчилар ва кузатувчилар сайлов комиссияси қарорлари устидан юқори мартабали сайлов комиссиясига ёки фуқаролик ишлари билан шуғулланувчи биринчи масъул (туман) судига мазкур қарорлардан кейинги 10 кун ичида шикоят қилишлари мумкин. Ушбу муассасаларга қарор қабул қилиш учун уч кун муддат белгиланган. Сайловгача олти кундан кам муддат қолган ҳолларда масъул идора дарҳол

²⁹ “O‘zbekiston” ва “Toshkent” каналлари бу мавзудаги ўз эфирларининг 32 ва 29 фоизларини ЎзЛиДеПга, 25 ва 28 фоизини “Адолат” ЎзСДПга, 24 ва 22 фоизини “Миллий тикланиш” ЎзДПга, 20 ва 21 фоизини ЎзХДПга бағишладилар. Таққослаш учун “UzReportTV” ва “Yoshlar” телеканаллари бундай эфирларининг 53 ва 39 фоизини ЎзЛиДеПга бағишлаган бўлсалар, “Адолат” ЎзСДПга 11 ва 18 фоиз, “Миллий Тикланиш” ЎзДПга 25 ва 18 фоиз, ЎзХДПга 11 ва 25 фоиз ажратганлар.

³⁰ “Даракчи” муҳаррирлик репортажининг 29, 29, 17 ва 25 фоизларини ЎзЛиДеП, “Адолат” ЎзСДП, “Миллий Тикланиш” ЎзДП ва ЎзХДПга бағишлади. “Халқ сўзи” ўз муҳаррирлик репортажининг 32, 23, 23 ва 22 фоизларини мос равишда ЎзЛиДеП, “Адолат” ЎзСДП, “Миллий Тикланиш” ЎзДП ва ЎзХДПга ажратди. “Народное слово” бу борада эътборининг 50 фоиздан “Миллий Тикланиш” ЎзДП ва ЎзХДПга қаратди ва бошқа сиёсий партияларга ишини умуман ёритмади. “Правда Востока” ўз муҳаррирлик репортажининг 46, 27 ва 27 фоизларини мос равишда ЎзЛиДеП, “Миллий Тикланиш” ЎзДП ҳамда ЎзХДПга ажратган ҳолда “Адолат” ЎзСДПга умуман эътибор қаратмади.

³¹ “Адолат”, “Миллий Тикланиш” ва “XXI Аср” (ЎзЛиДеПга қарашли) ўз муҳаррирлик репортажларини тўлалигича ижобий оҳангларида ўз партияларига қаратдилар. Айти чоғда “Ўзбекистон овози” (ЎзХДПга қарашли) ўз репортажларининг 9 фоизини салбий оҳангларида бошқа сиёсий партияларнинг фаолиятига бағишлади.

қарор чиқариши лозим бўлади. МСК қарорлари юзасидан шикоятлар Олий Судга тақдим этилиши мумкин. Қонунга кўра шикоятчилар ўз аризалари судларда ёки сайлов комиссияларида кўриб чиқиладиганида қатнашишлари мумкин. Умуман олганда, муаммолар расмий йўллاردан кўра, норасмий тарзда ҳал этилиши афзал кўрилади. Бугунги кунга қадар на МСК, на ОСКлари ва на судларга сайлов кунидан олдин сайлов жараёни бўйича ҳеч қандай расмий шикоят келиб тушмаган.

Фуқаролик ташкилотлари кузатувчилари ва халқаро кузатувчилар

Қонунда сайловлар хорижий мамлакатлар, халқаро ташкилотлар ва уюшмалардан келган халқаро кузатувчилар томонидан кузатилиши қафолатланган. Ушбу сайловларни кузатиш учун МСК томонидан ЕХХТ/ДИИХБ, Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги (МДХ), Шанхай Ҳамкорлик Ташкилоти, Ислом Конференцияси Ташкилоти, Сайловни Бошқариш Органлари Бутунжаҳон Ассоциясидан келган халқаро кузатувчилар ҳамда хорижий сайлов комиссиялари ва расмий вакилларига аккредитация тақдим қилди. Ҳаммаси бўлиб, халқаро ташкилотлардан 65 та вакил ҳамда хорижий делегациялардан 273 та кузатувчига аккредитация тақдим этилди.

“Сайлов тўғрисидаги” қонунда шунингдек ўз номзодларини таклиф қилган сиёсий партиялар ҳамда оммавий ахборот воситаларига сайлов жараёнини кузатиш имкони берилган. МСК тақдим этган маълумотларга кўра ОСКларида 16 декабрга қадар партияларнинг 35 203 та вакилига аккредитация берилган бўлиб, улардан 8 853 таси ЎзЛиДеП, 8 967 таси “Миллий Тикланиш” ЎзДП, 8 883 таси “Адолат” ЎзСДП ҳамда 8 500 таси ЎзХДПга мансуб. Бундан ташқари, барча партиялар УСКларда овозларни санаш жараёнида қатнашиш учун бир хил сондаги “ваколатли вакилларни” тайинладилар.

ЕХХТ/ДИИХБ нинг олдинги тавсияларига қарамасдан ҳамда ЕХХТнинг 1990 йилда қабул қилинган Копенгаген Ҳужжати қоидалари ва халқаро ижобий амалиёт тартибларига зид равишда қонунчиликда фуқаролик ташкилотлари учун кузатувчиликни амалга ошириш имконияти назарда тутилмаган бўлиб, бу жараённинг шаффоф бўлишини маълум даражада чекланишига сабаб бўлади³².

³²

ЕХХТнинг 1990 йилда қабул қилинган Копенгаген Ҳужжатининг 8-параграфида қуйидагилар кўрсатилган: “Аъзо давлатлар кузатувчиларнинг, яъни ҳам хорижий ҳамда маҳаллий кузатувчиларнинг иштироки сайловлар олиб бориладиган давлатлардаги сайловлар жараёнини такомиллаштириши мумкинлигини назарда тутадилар.” Венеция Комиссияси “Ижобий амалиёт кодекси”нинг II Боби, 3.2-абзацида қуйидагилар таъкидланади: “Ҳам маҳаллий ҳамда халқаро кузатувчиларга сайловни кузатиш фаолиятида қатнашишлари учун имкон қадар кенг имкониятлар тақдим этилиши лозим.”

Сайлов куни

Овоз бериш жараёни самарали ва ошкора тарзда ўтказилди. ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ кузатувчилари ташриф буюрган УСКлар кўплаб сайловчиларга тўсқинсиз ташриф этиш имконини берган бўлсада, баъзи бир УСКлар ногиронлар ташрифи учун муаммолар туғдирди. Бир неча УСКлардар, ҳеч қандай ҳуқуқий асосларсиз УСК вакиллари вазифаларини бажарувчи шахс сифатида фаолият олиб бориш ҳолатлари кузатилди.

ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ кузатувчилари сайловчиларнинг шахсиятини тасдиқлаш доим ҳам амалга оширилмаганини таъкидлашди. Деярли барча УСКларда, сайловчилар рўйхати текширилганда бир хил имзоларнинг мавжудлиги ва бир неча шахслар номидан овоз бериш ҳолатлари кўплаб учради. Мазкур ҳолатлар жавобгар шахслар томонидан эътиборсиз қолдирилди. Бу тенглик асосида овоз бериш, яъни ЕХХТ нинг 1990 йилги Копенгаген Хужжатининг 7.3 параграфига мос келмайди³³ ва МСК маълумотида кўра сайловда рўйхатга киритилган умумий сайловчиларнинг 88 фоизи сайловда иштирок этиши кўрсаткичига таъсир этган бўлиши мумкин. Сайловларнинг махфийлик принципини сақлаш мақсадида МСКнинг оилавий сайлаш ҳолатларнинг олдини олишга қаратилган чора тадбирларига қарамай гуруҳ ёки оилавий сайлаш ҳолатлари кузатилди.³⁴ ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ кузатувчилари ташриф буюрган УСКларда партия томонидан тайинланган вакиллари пасивлиги ва сайлов жараёни бўйича ҳеч қандай расмий шикоят келиб тушмаганлиги кузатилди.

ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ кузатувчилари ташриф буюрган сайлов участкаларининг иши яхши ташкиллаштирилган, аммо саноқ пайтида ва ишлатилмаган бюллетенларни йўқотиш жараёни пайтида баъзи хатоликларга йул кўйилганлиги таъкидланди. Шунини таъкидлаш лозимки, протоколлар натижаларида нашрдан чиққан барча бюллетенлар сони ёки қути ичида топилган бюллетенлар сони, овоз берилган бюллетенлар сонига мослиги қонунда кўрсатилмаган. ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ кузатувчилари ташриф буюрган ОКСларда сайлов натижаларни аниқлаш жараёни ошкора тарзда ўтказилди.

***Ушбу ҳисоботнинг Инглиз тилидаги матнигина расмий ҳужжат ҳисобланади.
Унинг Ўзбек ва Рус тилидаги норасмий таржималари мавжуд.***

³³ Копенгаген Хужжатининг 7.3 параграфига қаранг. Унда ЕХХТга аъзо давлатлар “фуқароларнинг универсал ва тенглик асосида овоз бериш кафолатлари” лозимлиги кўрсатилган. “Инсон Ҳуқуқлари Умуҷаҳон Декларацияси” нинг 21.3 моддаси ва “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар бўйича халқаро битим”нинг 25 модда, “b” бандига қаранг

³⁴ Копенгаген Хужжатининг 7.4 параграфига қаранг. “фуқароларга бюллетенларнинг қутиларга махфий тарзда ташланиши ва тенглик асосда овоз бериш кафолатлари” лозимлиги кўрсатилган.

МИССИЯ ТЎҒРИСИДА МАЪЛУМОТ ВА МИННАТДОРЧИЛИКЛАР

ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ Тошкент шаҳрида 2 декабр куни ўз фаолиятини бошлади. Элчи Даан Вильям Эверст бошчилигидаги миссия Тошкент шаҳрида жойлашган 12 кишидан иборат асосий жамоа ҳамда Ўзбекистон бўйлаб тарқатилган 8 кишидан иборат узок муддатли кузатувчилардан ташкил топган. СКЧМ аъзолари ЕХХТга аъзо бўлган 16 та мамлакат вакилларида йиғилган.

Кузатувчилар сайловни кузатиш учун юборган таклифлари учун ҳукумат органларига ҳамда кўрсатган ёрдамлари учун МСК ва ТИВга ўз миннатдорчилигини билдиради. Шунингдек кузатувчилар кўрсатган ҳамкорликлари учун бошқа давлат муассасалари, сиёсий партиялар, фуқаролик жамияти ташкилотлари ҳамда халқаро ҳамжамият вакилларига ўз миннатдорчиликларини изхор этадилар.

Қўшимча маълумотлар учун, марҳамат қилиб мурожаат қилинг:

- Элчи Даан Эверст жаноблари, ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ раҳбари, Тошкентда (+998) 90 988 40 34)
- ЕХХТ/ДИИХБ спикери Томас Раймер (+48 609 522 266), ёки Александр Шлык – Сайлов бўйича маслаҳатчи, Варшавада (+48 695 909 903).

ЕХХТ/ДИИХБ СКЧМ манзили:

Тошкент шаҳри
Миробод тумани 100700
Чехов кўчаси, 32.
ИНКО Бизнес Маркази, 6-қават.
www.osce.org/odihr/elections/uzbekistan